

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

**СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.1 МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТАРИХЫ,
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ**

1470.	Асылбекова А.А.	Правовое регулирование искусственного интеллекта: зарубежный опыт и перспективы для Казахстана	6308
1471.	Аширбекова А.Б.	Қазақстан Республикасында Ұлттық алдын алу тетігі жүйесі	6314
1472.	Амирова Б.К.	Қазақстандағы жинақтаушы зейнетақы заңнамасының тарихи эволюциясы	6316
1473.	Бейбітұова І.Б.	Медицина қызметкерлерінің құқықтық жауапкершілігі	6319
1474.	Байтерекова К.Б., Ескендерова Г.Т.	Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік сақтандыру жүйесінің қазіргі жағдайы	6323
1475.	Егежанова Д.Р.	О влиянии нормативной практики Верховного суда Республики Казахстан на административное судопроизводство	6326
1476.	Есентемирова А.М.	Некоторые вопросы становления законодательства о высшем и послевузовском образовании в Республике Казахстан	6330
1477.	Еркін Ә.	Коррупция и правовые методы борьбы с ней	6340
1478.	Жармаханбетова Б.А.	Права коренных народов и недропользование: проблемы соблюдения и защиты прав при добыче природных ресурсов на их территориях	6345
1479.	Жолдасбек М.Б.	Қазақстан Республикасындағы Конституциялық реформа: өзгерістерді талдау және олардың құқықтық жүйеге әсері	6348
1480.	Жеңіс Е.Е.	Салық заңнамасын жетілдіру мәселелері	6353
1481.	Жанаев Е.А.	Роль морали в правовых решениях и законодательных актах	6357
1482.	Кажтай А.Н.	Қауіпті құқықбұзушылықтардың қоғамға әсері	6360
1483.	Карсибек С.А.	ҚР Алқабилер сотының құқықтық жағдайы және шетел мемлекеттерімен салыстырмалық ерекшеліктері	6364
1484.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6367
1485.	Кошкенбек Б.Б.	Шетелде оқыту бағдарламаларын құқықтық реттелуі	6371
1486.	Қалыбаева А.Ә.	Қазақстандағы жаза қолданудың құқықтық санаға әсері	6377
1487.	Қалқазбек Н.Е.	Қазіргі заманғы құқық саласының өзекті мәселелері мен даму перспективалары	6380
1488.	Маликов Ж.Н.	Қазақстан Республикасының Конституциялық сот институтының қалыптасуы және қызметі	6383

1489.	Маратов А.Б.	Роль юристов защиты прав юридических лиц	6385
1490.	Отыншиева Г.	Құқықтық сана және мәдениеттің арақатынасы	6387
1491.	Роман К.Д.	Законодательные основы обеспечения информационной безопасности детей в Казахстане: вызовы цифровой эпохи	6390
1492.	Сұңғатов С.С.	Цифрландырудың азаматтардың әлеуметтік-экономикалық құқықтарын іске асыруға тигізетін ықпалы	6392
1493.	Салиханов А.Б.	Социальные барьеры реинтеграции бывших заключённых в Казахстане: причины стигматизации и пути преодоления	6396
1494.	Турегелдиев Б.У.	Жоғарғы соттың нормативтік қаулыларының құқықтық алаңдағы ықпалы	6402
1495.	Тәуірғалиева А.Б.	Киберқауіпсіздік: қылмыстардың алдын алу және заңнамалық шаралар	6405
1496.	Табанова Ж.А.	Защита прав женщин: международный аспект	6409
1497.	Тәжі Ә.Т.	Цифровизация прав граждан РК	6413
1498.	Тигай Б.А.	Проблемы налогового правоприменения в РК	6415
1499.	Шоманова К., Ясинова Д.	Адам құқықтарының қорғалуы және заңнамалық реттелуі	6423
1500.	Ібіжан Г.Ә.	Проблемы организации правовой помощи детям с ограниченными возможностями здоровья	6427
1501.	Yagmussova A.F.	The concept and types of social guarantees and the grounds for their provision under labor legislation	6431

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.2 АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

1502.	Алмагамбетов М.	Кәсіпкерлердің құқықтары мен оның қорғалуы	6436
1503.	Булатова Л.Б.	Жасанды интеллектпен жасалған туындылардың құқықтық мәртебесі	6440
1504.	Ибрашев А.М.	Искусственный интеллект в трудовом праве: перспективы, риски и возможности	6443
1505.	Искаков Р.А.	Правовая природа договора о государственных закупках товаров в Республике Казахстан	6446
1506.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6452
1507.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен	6456

		өзекті мәселелер	
1508.	Нургалиева М.Е.	Трудовые права женщин и равенство на рабочем месте. Дискриминация как барьер для экономического прогресса	6459
1509.	Рустами-Кадырбекова Ж.	Ретроспективный анализ правового регулирования в области социального обеспечения	6464
1510.	Сураганова Д.Д.	Правовое регулирование игорного бизнеса в Республике Казахстан	6468
1511.	Третьяк М.В.	Тенденция к сокращению рабочего времени в развитых странах: баланс между производительностью и качеством жизни	6471
1512.	Третьякова Ж.В.	К вопросу имущественных правоотношений родителей и детей по законодательству Республики Беларусь	6475
1513.	Тыныбек кызы А.	Гибкие формы занятости в Казахстане и Кыргызстане: правовое регулирование дистанционной работы и самозанятости	6478
1514.	Тюлегенова А.А.	Правовые аспекты использования земли	6481

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.3 ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ ТҮЛҒАНЫҢ, ҚОҒАМ МЕН МЕМЛЕКЕТТІҢ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫҢ МЕХАНИЗМІ РЕТІНДЕ

1515.	Азенова С.Р.	Сот сараптамасын тағайындау мен жүргізу: қылмыстық процестегі маңызы және жетілдіру жолдары	6485
1516.	Абдықадыр А.Б.	Қылмыстық әділет жүйесіндегі цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект	6488
1517.	Байносерова А.Г.	Қолжазба сараптамасы дәлелдеу құралы ретінде: жаңа әдістер мен шешілмеген мәселелер	6495
1518.	Бахыт І.Б.	Уголовное судопроизводство как механизм защиты интересов личности, общества и государства	6500
1519.	Жакишева Д.К.	Арнайы білім және оларды қылмыстарды тергеу кезінде қолдану нысандары	6504
1520.	Жұмадулла Қ.Ф.	Жасанды интеллект пен криминалистика: қылмысты ашудағы жаңа дәуір	6508
1521.	Маратова А.М.	Понятие судебно-биологической экспертизы и ее значение для установления обстоятельств уголовного дела	6510
1522.	Шариф М.Қ.	Психологиялық портретті құру: сот сараптамасында қолдану тәжірибесі	6514
1523.	Жунусов Д.С.	Совершенствование качества судебных экспертиз: организационно-правовой подход	6517
1524.	Khamidullina R.	Jury Trials in the Criminal Justice System: A Comparative Analysis of the U.S. And	6520

		Kazakhstan Models	
1525.	Киікбай Б.С.	Онлайн алаяқтық қылмыстық құқық бұзушылықтарын тергеп-тексерудің өзекті мәселелері	6523
1526.	Салимжуаров Г.Ф.	Перспективы использования искусственного интеллекта в производстве судебных экспертиз	6528
1527.	Серіктай Н.Ө.	Тергеушінің жеке басының кәсіби-психологиялық сипаттамасы	6531

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.4 ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМА: ЗАМАНАУИ СЫН-ҚАТЕРЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

1528.	Адильхан Х.Б.	Қылмыс пен жазаның психологиялық қырлары: кінә және жауапкершілік сезімі	6536
1529.	Арзанбекова К.Қ.	Геноцид және оның халықаралық құқықтағы орны	6538
1530.	Ахметжанова А.А.	Правовое обеспечение информационной безопасности Республики Казахстан: вызовы и перспективы	6540
1531.	Айзак А.Ж.	Әлеуметтік факторлар мен экономикалық қысымның қылмысқа ықпалы	6544
1532.	Әжібекова А.Е.	ҚР жасөспірімдер арасындағы буллингке қарсы шаралар мен шетелдік тәжірибе	6546
1533.	Болатбекова А.А.	Қылмыс пен жазаның қоғамдағы әлеуметтік-мәдени ықпалы	6552
1534.	Бөлебай А.Б.	Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық қылмыстарының алдын алу мәселелері	6555
1535.	Дүйсен Қ.А.	Адам саудасының құрбандарын анықтау және қорғау механизмдері	6563
1536.	Карсибек С.А.	Жыныстық қолсұғылмаулыққа қарсы жасалған қылмыстардың латенттілігі: себептері және шешу жолдары	6566
1537.	Кенеспек Д.М.	Қазақстан Республикасындағы қылмыстардың қайталану себептері мен алдын алу жолдары	6569
1538.	Кийкбай Н.К.	Жалған ақпарат тарату және оның қылмыстық-құқықтық салдарлары: ақпараттық кеңістікте қауіпсіздік пен жауапкершілік мәселелері	6572
1539.	Кожанова Д.Р.	Реформа уголовного законодательства Республики Казахстан: анализ реализации положений концепции УК 2014 года через призму десятилетнего опыта	6575
1540.	Көбейсін Ө.Т.	Кінә мен оның қос нысаны: қазіргі қылмыстық құқықтағы ерекшеліктер мен проблемалар	6578
1541.	Койчубекова А.А.	Уголовная ответственность за	6580

		насильственные действия сексуального характера	
1542.	Қабдылова А.Қ.	Кибербуллингтың алдын алудың құқықтық мәселелері	6585
1543.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6590
1544.	Орынбай Ш.А.	Кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауапкершілігі	6593
1545.	Сайлаубек М.Ж.	Қылмыстық құқықтағы өзін-өзі қорғау шегінің әлеуметтік және құқықтық аспектілері	6597
1546.	Төрехан А.Ә.	Тұрмыстық зорлық-зомбылық; қылмыстық жауаптылық және әділ жаза тағайындау мәселелері	6600
1547.	Тюлегенова А.А., Куатова Р.Е.	Совершествование превентивных мер в рамках реализации антикоррупционной политики в РК	6607

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.5 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖАРИЯ ҚҰҚЫҚ: ЖАҢА ҚАУІП-ҚАТЕРЛЕР ТЕГЕУРІНДЕРІ

1548.	Алиев Е.	Правовое регулирование международных железнодорожных перевозок в Республике Казахстан	6611
1549.	Аршабаева Р.С.	Заманауи құлдықпен күрестегі халықаралық құқықтың тиімділігі мен мәселелері	6616
1550.	Данияр Ә.А.	Роль международных организаций в урегулировании вооруженных конфликтов	6620
1551.	Кабдрахманов А.Е.	Анализ правового регулирования защиты прав трудовых мигрантов: опыт Казахстана и России в контексте международных стандартов	6626
1552.	Qodirova T.R.	The role of the United Nations High Commissioner for refugees in protecting refugee rights	6631
1553.	Медетова М.Б.	Азаматтық авиациядағы алғашқы халықаралық қауіпсіздік стандарттары: пайда болу және тарихи негіздері	6634
1554.	Мыктыбаева Д.А.	Регулирование вопросов трудовой деятельности трудящихся-мигрантов в международных соглашениях Республики Казахстан	6640
1555.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6645
1556.	Рублевский А.А.	Этическая дилемма статуса эмбриона	6648
1557.	Тулеген А.С.	Правовые проблемы назначения и исполнения наказания в деятельности международных уголовных трибуналах ad hoc	6652

**10.6 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММЕРЦИЯЛЫҚ АРБИТРАЖ ЖӘНЕ ЦИФРЛАНДЫРУ
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚ**

1558.	Акынов Д.М.	Правовые механизмы обеспечения исполнения обязательств государствами-членами ЕАЭС	6657
1559.	Ануарбек А.	Применение блокчейн-технологий в международном коммерческом арбитраже: правовые вызовы и перспективы	6661
1560.	Жаксылыков К.К.	Особенности правового регулирования отношений, возникающих из международного договора купли-продажи товаров	6665
1561.	Каримова Ф.Х.	Защита персональных данных в международном частном праве	6669
1562.	Мирзоева М.М.	К вопросу о сущности деловой репутации	6675
1563.	Раджабов М.Д.	Трудовые права иностранных граждан в международном частном праве	6679

10.7 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БҰҰ-НЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МАҚСАТТАРЫ

1564.	Ануарбек А.	Международное экологическое правосудие: теоретические основы и практические аспекты	6683
1565.	Burieva M.S.	The role of international organizations in regulating the use of water resources of transboundary rivers and lakes	6687
1566.	Nasreddinzoda N.	The role of regional organizations in achieving the SDGs: international legal aspects	6691
1567.	Шалгымбаева А.Н.	Комиссия международного права ООН: регулирование экологических аспектов вооруженных конфликтов	6693

СЕКЦИЯ 11**АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО****ПОДСЕКЦИЯ 11.1 СТРОИТЕЛЬСТВО**

1568.	Аманжолова Ш.Ф.	Қарқынды құрылыс жағдайындағы Астана қаласының жер асты сулары деңгейінің өзгерісін болжау	6698
1569.	Батирбекова А.Т.	Численное моделирование работы стены в грунте с распорной системой в условиях плотной застройки	6702
1570.	Бекетов Д.Н.	Энергоэффективность в строительстве: симуляция влияния ориентации зданий на потреблении энергии в Астане	6707

қылмыстардың көбі құқық қорғау органдарына жетпей, жабулы қазан күйінде қала береді. Бұл — тек бір адамның емес, бүтін бір қоғамның, мемлекеттің, тіпті ұрпақтың қауіпсіздігіне қатер төндіретін жағдай.

Жәбірленушінің үнсіздігі, құқық қорғау органдарына деген сенімсіздік, дәлелдердің жетіспеушілігі мен қоғамдық қысым — осының бәрі жыныстық қылмыстардың көлеңкеде қалуына себеп болып отыр. Әрбір үнсіз қалған қылмыс — қайталануы мүмкін жаңа қылмыстың алғышарты. Сондықтан да бұл жағдайға бейжай қарау — болашағымызға жасалған қиянатпен тең. Зерттеу барысында бұл мәселені шешу үшін құқықтық реформалар қажет екені анықталды. Анонимді шағым беру жүйесін енгізу, жәбірленушіні қорғау шараларын күшейту, жыныстық сауаттылықты арттыру бағытында қоғамды ақпараттандыру — басты басымдықтардың қатарында. Балалардың құқықтарын қорғау — тек заңмен емес, бүкіл қоғамның санасымен жүзеге асатын кешенді жұмыс. Бала — елдің ертеңі. Егер біз олардың қауіпсіздігін, психологиялық және физикалық тұтастығын қорғай алмасақ, болашаққа нық сеніммен қарау қиын. Сондықтан да жыныстық қылмыстардың латенттілігін азайту — тек заңгерлердің емес, әрбір азаматтың, әрбір ата-ананың, әрбір ұстаздың, қоғам мүшесінің ортақ парызы болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Балаларға қарсы жасалған жыныстық зорлық-зомбылық қылмыстарының саны https://bala.stat.gov.kz/kz/prestupnost-nesovershennoletnih-po-otdelnym-vidam-prestuplenij?utm_source=chatgpt.com
2. «Бала құқықтары туралы Конвенция» https://adilet.zan.kz/kaz/docs/B940001400_
3. Адвокат Ләззат Ракишеваның берген сұхбаты <https://qazaqstan.tv/news/185416/>
4. Балаларға қарсы жасалған жыныстық қылмыс <https://www.instagram.com/p/C7eaF1PNI8H/?igsh=MXZzaWZscTFuaW42Nw=>
5. Халықтың құқық қорғау органдарына деген сенім көрсеткіші https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/stat-crime/publications/296516/?utm_source=
6. Балаларға қарсы жасалған жыныстық қылмыс https://www.instagram.com/p/C9_opGItpH7/?igsh=MWVzd2g3bHJ3b3ZocA==

УДК 343.26

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ҚАЙТАЛАНУ СЕБЕПТЕРІ МЕН АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ

Кенеспек Диана Маралқызы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті заң факультеті «Құқықтану» мамандығының 2 курс студенті
dianakenespek@gmail.com

Ғылыми жетекшісі: заң ғылымдарының кандидаты,
Ашимова.Э.А.

Қоғамдық қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті сақтау әрбір мемлекеттің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, қылмыстардың қайталануы (рецидив) ерекше алаңдаушылық тудырады. Қылмыстардың қайталануы — бұл бұрын

қылмыстық жауапкершілікке тартылған адамның жаңа қылмыс жасауы. Қазақстан Республикасында қылмыстардың қайталану деңгейі жыл сайын төмендегенімен, бұл мәселе әлі де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Мысалы, ҚР Бас прокуратурасының мәліметінше, 2024 жылы барлық тіркелген қылмыстардың шамамен 18%-ын қайталама қылмыстар құраған. Бұл қоғамның қылмыскерлерді оңалту мен қайта әлеуметтендіру саласындағы шараларды жетілдіру қажеттілігін көрсетеді.

Осы жұмыстың мақсаты – Қазақстандағы қылмыстардың қайталану себептерін талдау және оларды алдын алу жолдарын ұсыну.

Қылмыстардың қайталануына әртүрлі факторлар әсер етеді. Олар әлеуметтік-экономикалық, психологиялық, құқықтық және мәдени сипатта болуы мүмкін.

Әлеуметтік-экономикалық жағдай — тұлғаның қоғамдағы мінез-құлқына тікелей әсер ететін маңызды факторлардың бірі. Бүгінде Қазақстанда халықтың 5,2%-ы кедейлік деңгейінде өмір сүреді, бұл өз кезегінде әлеуметтік шиеленісті күшейтеді.

Зерттеулер көрсеткендей, бұрын сотталған азаматтардың 65%-дан астамы босатылғаннан кейін тұрақты жұмыс таба алмайды. Кәсіби білімнің болмауы, жұмыс берушілердің теріс қатынасы, өмірлік жағдайдың ауырлауы оларды қайтадан қылмыстық жолға түсуге итермелейді.

Әлеуметтік қолдаудың жеткіліксіздігі де қылмыстардың қайталануын арттыратын негізгі факторлардың бірі. Мәселен, АҚШ-та арнайы әлеуметтік оңалту бағдарламаларының арқасында рецидив деңгейі 40%-дан 27%-ға төмендеген.

Психологиялық және тұлғалық себептер. Түрмедегі өмір тұлғаның психологиясына теріс әсер етеді. Түрме жағдайындағы зорлық-зомбылық, моральдық қысым, әлеуметтік оқшаулану босап шыққаннан кейін тұлғаның қоғамға бейімделуіне үлкен кедергі келтіреді.

Психологтар көрсеткендей, бас бостандығынан айыру жазасын өтеген тұлғалардың көбісінде төмен өзіндік бағалау, агрессиялық мінез-құлық және әлеуметтік байланыстардың бұзылуы байқалады. Бұл факторлар олардың қайтадан қылмыстық ортаға оралу ықтималдығын арттырады.

Сондай-ақ, босап шыққаннан кейін қолдау көрсететін отбасының, жақын достарының болмауы да қайта қылмыс жасау тәуекелін едәуір ұлғайтады.

Қылмыстық-атқару жүйесінің кемшіліктері.

Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару жүйесі реформалар жүргізіліп жатқанымен, түзеу мекемелеріндегі қайта тәрбиелеу мен әлеуметтендіру жұмыстарының тиімділігі әлі де жеткіліксіз деңгейде қалып отыр. Ресми деректерге сәйкес, 2023 жылдың соңында Қазақстандағы түзеу мекемелерінде 31 200 адам бас бостандығынан айырылған күйде жазасын өтеп жатқан болатын. Алайда олардың тек 14,8%-ы ғана кәсіби даярлау курстарынан өткен. Бұл көрсеткіш халықаралық стандарттармен салыстырғанда айтарлықтай төмен: мысалы, Норвегияда қамаудағылардың 60%-ы арнайы білім алып шығады. Қазақстандағы түзеу мекемелерінде өндірістік кәсіпорындардың аздығы мен материалдық-техникалық базаның әлсіздігі бостандыққа шыққаннан кейін сотталғандарды еңбек нарығына бейімдеуді қиындатады. Мысалы, 2023 жылы республикадағы 82 түзеу мекемесінің тек 26-сында ғана толыққанды өндірістік бөлімшелер жұмыс істеді. Сонымен қатар, сотталғандардың кәсіби білім алуын ынталандыратын нақты жүйенің болмауы да өзекті мәселе. Әлемдік тәжірибеден қарастырсақ Германияда, түрмеде білім алған сотталғандарға жазаның жеңілдетілу мүмкіндігі ұсынылады. Бұл мотивация жүйесі олардың оқуға деген қызығушылығын арттырады.

Қазақстанның түзеу мекемелерінде психологиялық және әлеуметтік оңалту бағдарламалары да жеткілікті деңгейде іске аспаған. ҚР ІІМ ҚАЖ комитетінің мәліметіне сәйкес, 2023 жылы сотталғандардың 72%-ы психологиялық қолдау қызметтеріне мүлдем жүгінбеген. Бұл көрсеткіш олардың әлеуметтік бейімделу мәселелерін ушығуына ықпал етеді. Қазақстанда пробация қызметі мен постпенитенциарлық қолдау бағдарламалары дамудың бастапқы сатысында ғана тұр. Ауылдық жерлерде пробация қызметкерлерінің тапшылығы байқалады. Мысалы, Түркістан облысында әрбір пробация инспекторына 90-ға

жуық тіркеуде тұрған азаматтан келеді. Бұған қоса, босап шыққан тұлғаларға баспана табу, медициналық қызмет көрсету және психологиялық көмек көрсету сияқты базалық қызметтердің қолжетімділігі шектеулі.

Шетелдік тәжірибе. Норвегияда бас бостандығынан айыру жазасы қоғамға қайта бейімдеу мақсатында ұйымдастырылады. Түрмеде білім беру, психологиялық қолдау, кәсіби даярлау міндетті түрде ұсынылады. “Halden” түрмесі – әлемдегі ең ізгі түрмелердің бірі ретінде танылған. Германияда жазаны өтеу барысында босап шыққаннан кейінгі өмірге дайындық жүреді: арнайы реабилитациялық орталықтар жұмыс істейді, бостандыққа шыққан тұлғаларға әлеуметтік көмек беріледі. Бұл тәсіл рецидив деңгейін едәуір төмендетуге мүмкіндік берген.

Қылмыстардың қайталануын алдын алу жолдары. Қылмыстардың қайталануын азайту үшін мемлекеттік деңгейде кешенді әрі мақсатты іс-шараларды жүзеге асыру қажет. Қазақстанда бұл бағытта бірқатар бағдарламалар қолға алынғанымен, олардың тиімділігі әлі де төмен деңгейде қалып отыр. Сондықтан келесі бағыттар бойынша жұмыстарды күшейту қажет:

Мемлекеттік деңгейдегі шаралар

1. Еңбекпен қамту бағдарламаларын дамыту

Босап шыққан тұлғаларды еңбекпен қамту — олардың қайта қылмыс жолына түсуінің алдын алудың маңызды тетігі. Бұл үшін: Арнайы жұмыс орындарын ашу. ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің 2024 жылғы мәліметі бойынша, “Еңбек” бағдарламасы аясында босап шыққан азаматтар үшін 3000-ға жуық квота бөлінген, бірақ бұл жалпы қажеттіліктің тек 25%-ын ғана қамтыған. Кәсіби қайта даярлау курстары. Қамау орындарында кәсіби оқыту орталықтарын көбейту қажет. 2023 жылы Қазақстандағы 82 түзеу мекемесінің тек 26-сында ғана мұндай орталықтар болған. Бұл көрсеткішті 2027 жылға дейін 60%-ға жеткізу міндеті қойылған.

Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, еңбекпен қамту деңгейінің жоғары болуы рецидив деңгейін айтарлықтай төмендетеді. 2. Білім беру мүмкіндіктерін арттыру. Қылмыстық-атқару жүйесіндегі білім беру бағдарламаларын жетілдіру қажет: Кәсіби оқыту курстарын ұйымдастыру. Бүгінде Қазақстанда қамау орындарында білім алатын сотталғандардың үлесі небәрі 15%-ды құрайды. Бұл көрсеткішті арттыру үшін техникалық және кәсіптік білім беру бағдарламаларын кеңейту қажет.

Қорытынды. Қазақстан Республикасында қылмыстардың қайталануы проблемасы — мемлекет пен қоғам үшін маңызды қауіптердің бірі. Қайталама қылмыстардың алдын алу тек жазалау шараларымен шектелмей, әлеуметтік, экономикалық және мәдени факторларды ескеру арқылы кешенді түрде жүргізілуі тиіс.

Қазіргі кезде Қазақстанда осы бағытта бірқатар оң өзгерістер байқалуда: пробация қызметі дамып келеді, әлеуметтік бағдарламалар саны артуда. Бірақ та қылмыстардың қайталану деңгейін төмендету үшін ең алдымен қоғамның көзқарасын өзгертіп, бұрынғы сотталғандарды қоғамға қайта қосуға жағдай жасау қажет.

Тек қана құқық қорғау органдарының емес, бүкіл қоғамның бірлескен іс-қимылы арқылы ғана бұл күрделі мәселені шешуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Соттардың қылмыстардың қайталануы туралы заңдарды қолдануы туралы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 25 желтоқсандағы N 8 Нормативтік қаулысы.

2. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының 2024 жылғы қылмыстық ахуал туралы ақпараттық баяндамасы. – Нұр-Сұлтан, 2024 жыл.

3. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Қылмыстық-атқару жүйесі комитетінің 2023 жылғы қызмет нәтижелері туралы есебі. – Астана, 2024 жыл.

4. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының “Қазақстандағы қылмыстылық деңгейі” статистикалық бюллетені, 2024 жыл.

5. Қазақстан Республикасының 2021–2025 жылдарға арналған Құқық қорғау және сот жүйесін жаңғырту тұжырымдамасы. – ҚР Президентінің 2021 жылғы 1 қыркүйектегі жолдауына сәйкес бекітілген

6. World Prison Brief. “Prison population rates in selected countries” (2023 жыл бойынша мәлімет).

7. Norwegian Correctional Service (Kriminalomsorgen). Annual Report 2023. – Oslo, 2024.

8. Е.Б. Қадыров, Г.А. Әбдрахманова. “Қазақстандағы пробация қызметінің дамуы және қылмыстық жазалаудың ізгілендірілуі” // ҚазҰУ хабаршысы. Құқық сериясы. – 2023. – №2 (94). – 45–52 бб.

9. Ж.Ш. Елубаева. “Қазақстандағы қылмыстың қайталану мәселелері және оларды шешу жолдары” // Қазақ гуманитарлық-заң университетінің ғылыми еңбектері. – 2023. – №1(78). – 100–107 бб.

УДК 343

ЖАЛҒАН АҚПАРАТ ТАРАТУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ САЛДАРЛАРЫ: АҚПАРАТТЫҚ КЕҢІСТІКТЕ ҚАУІПСІЗДІК ПЕН ЖАУАПКЕРШІЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Кийкбай Нұрасыл Кийкбайұлы

*Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, заң факультеті
«Құқықтану» мамандығының 2 курс студенті
nikonzetoor@gmail.com*

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., Ашимова Э.А.

Цифрлық дәуірдің басты парадокстерінің бірі — ақпараттың қолжетімдігі алайда, оның шынайылығына деген сенімнің төмендеуі. ХХІ ғасырдың ақпараттық кеңістігінде жалған мәліметтер бұрын-соңды болмаған жылдамдықпен таралып, қоғамдық пікірді манипуляциялаудың күшті құралына айналды. Мұндай үдеріс мемлекеттің ақпараттық қауіпсіздігіне, қоғамдық тәртіпке, тіпті жеке тұлғалардың өмірі мен беделіне нақты қауіп төндіреді. Осыған байланысты құқықтық ғылымда жалған ақпарат тарату феноменін қылмыстық-құқықтық тұрғыдан қарастыру өзекті мәселе болып табылады.

Жалған ақпараттың табиғаты және түрлену формалары

Ғылыми айналымда жалған ақпарат ұғымы нақты шындықты бұрмалау немесе жалған деректерді әдейі тарату ретінде қарастырылады. Ол екі түрлі сипатта көрінуі мүмкін: біріншісі — әдейі бұрмаланған ақпарат, екіншісі — сенімді дерек көзіне сүйенбей таратылған жалған мәліметтер. Екі жағдайда да қоғамда теріс әлеуметтік салдарлар туындайды.

Қазіргі уақытта жалған ақпарат келесі арналар арқылы таралады:

- Әлеуметтік медиа платформалар (Facebook, Instagram, TikTok, т.б.);
- Мессенджерлер (WhatsApp, Telegram);
- Анонимді блогтар мен бейресми ақпарат көздері.

Қылмыстық-құқықтық жауапкершілік және ұлттық заңнама

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде жалған ақпарат тарату үшін арнайы жауапкершілік көзделген. Бұл норма қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған құқықтық механизм ретінде қарастырылады.